

Jag har läst

Storebror ser dig - Edward Snowden och den globala övervakningsstaten

Av Glenn Greenwald

Originalalets titel: *"No Place to Hide"*

Pia Hellertz

Maj 2014



Det finns modiga människor, och det finns ändå modigare människor, och så finns det *Edward Snowden*. Han är 29 år när han bestämmer sig för att offra sin framtid och sitt liv för att berätta för världen om NSAs totalt hänsynslösa övervakningssystem.

Journalisten och författaren *Glenn Greenwald* är också en mycket modig man. Han tar sig an uppgiften att hjälpa Snowden att publicera och därmed göra de superhemliga uppgifterna tillgängliga för världens granskning.

Boken är mer spännande än den bästa spionhistoria. Det gick inte att lägga den ifrån sig. Titeln refererar naturligtvis till Georg Orwells skrämmande framtidsroman *"1984"*.

Ytterligare en modig person är dokumentärfilmaren *Laura Poitras* som tillsammans med Greenwald besöker Hongkong, där Snowden då befinner sig, och där direkt börjar göra den dokumentär som nu ligger på Youtube, *Edward Snowden, A Truth Unveiled*.¹

Förenklat skulle jag vilja säga att boken består av tre delar. Den första beskriver hur Snowden äntligen lyckades få Greenwald att förstå att han hade nåt viktigt att säga. Kryptiskt försökte han länge få Greenwald att skaffa sig ett krypteringsprogram till sin dator, men Greenwald anade inte vikten av kontakten och tiden gick. Greenwald hade annat för sig. Han blev senare mycket skakad när han förstod hur nära han varit att missa denna enorma berättelse. Snowden hade också kontakt med Laura Poitras och genom henne fick han slutligen kontakt med Greenwald. Hela denna historia är både bisarr och till och med stundtals rolig.

Den andra delen, som jag ser det, handlar om hela avslöjandet. Jag imponeras av det otroligt noggranna arbete Greenwald lagt ner på att beskriva och bevisa, med bilder på dokument, med massor med detaljer och namn, den helt otroligt, skrämmande, inhumana intention hos NSA att *"samla på allt"*. Den fyrstjärnige generalen *Keith B. Alexander* var chef för NSA under nio år, fram till hösten 2013 då han slutade på grund av Snowdens avslöjanden. Alexander verkar ha haft en extrem mani på att samla på allt. Till och med Alexanders försvarare tyckte att hans aggressiva sätt att samla information hade *"fört honom till utkanten av hans rättsliga befogenheter"* (s.126). Och han ville dessutom behålla den så länge han kunde. Jag känner igen manin lite, jag vill också samla – *"det kan vara bra att ha"*,

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=dSXIKdWF5HE>

men jag sorterar bort ibland, när nöden (flyttning) tvingar mig. Alexander valde istället att bygga ett nytt hus där allt skulle få rum. Ett enormt hus, i Utah i västra delen av USA. En av filerna som Greenwald fick ta del av visade att *”en enhet inom NSA under en 30-dagarsperiod, som slutade i februari 2013, hade samlat in information från mer än 3 miljarder enskilda konversationer bara från amerikanska kommunikationssystem”*(s.47). Inte undra på att de behövde ett större hus! Med tanke på att ett USB-minne rymmer så enormt mycket information, så är det nya bygget verkligen avslöjande.



Huset byggdes i Bluffdale i Utah. Det fullföljdes i slutet av 2013 till en kostnad av 1,5 *biljoner* dollar.

De dokument Snowden överlämnat bevisade att NSA inte bara sysslade med övervakning av misstänkt terrorism och brottsbekämpning. De ägnade sig också åt ekonomiskt och diplomatiskt spionage och en helt omotiverad övervakning mot hela befolkningar. *”Den amerikanska staten hade byggt ett system vars mål är att fullständigt eliminera all elektronisk integritet över hela världen”* (s. 124).

Dokumenterna avslöjade att NSA hade slutit hemliga avtal med världens största IT-bolag, Facebook, Yahoo, Apple, Google, men även med Microsoft som gav NSA tillgång till kommunikationsplattformar som Outlook. Nu förstår jag varför några av mina vänner slutat med Facebook och bytt mailprogram m.m. Greenwald berättar att flera europeiska IT-bolag nu marknadsför sina chatt- och mejltjänster som överlägsna alternativ till de som Google och Facebook erbjuder, *”med argumentet att de inte förmedlar användardata till NSA – och aldrig kommer att göra det”* (s.307). Till och med Skype har blivit en informationskälla. När Microsoft köpte Skype år 2011 garanterade de att *”Skype gör allt för att värna om din integritet och insynsskydda dina personliga uppgifter, dina samtal och innehållet i din kommunikation”* (s. 145). Att NSA avlyssnar Skype bevisades när Glenn Greenwald via Skype kom överens med sin livspartner David Miranda om att David skulle ta hand om mängder av Snowdens dokument, eftersom de behövde finnas hos någon mer än bara hos Snowden och Greenwald. Dan efter samtalet hade David inbrott i deras hem och det enda som försvann var Davids dator. Dock hade han ännu inte fått dokumenten.

Kritik av massmedia

Den tredje delen av boken är Greenwalds mycket vassa analys och mycket starka kritik av ”den tredje makten”, d.v.s. massmedia. Han hade redan i många år kritiserat massmedias tendens att stödja makten och undvika alltför avslöjande och kritiska reportage. Han tar några exempel. De stora tidningarna lät bli att använda ordet ”tortyr” i sin rapportering om Bushs förhörstekniker. Ett annat är att tidningarna för att skydda staten publicerar några få hemliga dokument och sen slutar de. Det var Snowdens mardröm, att hans avslöjanden skulle mötas av *”passivitet och axelryckningar, vilket skulle innebära att han hade kastat bort sitt liv och riskerat ett långt fängelsestraff helt i onödan”* (s. 302).

I boken *”Den Svenska Mediacensuren”* kritiseras den svenska pressen för samma saker som Greenwald kritiserar den amerikanska. Eftersom jag skrivit en recension av boken var jag inte överraskad över Greenwalds kritik, men det var skrämmande att läsa om hur fruktansvärt

kränkande de amerikanska stora tidningarna *New York Times*, *Los Angeles Times*, *Washington Post*, *New Yorkers* med flera behandlade och skrev om visseblåsarare. De använde sig av taktiken att förlöjliga och förminska Snowden och Greenwald. Det handlade om att svartmåla deras personligheter och deras motiv. *"Eftersom det huvud de allra helst ville se spetsat på en påle var i säkert förvar i Moskva framstod Laura och jag som lockande andrahandsval"* skriver författaren (s.170). Det är upprörande läsning. Greenwald driver hårt tanken att massmedia ska fungera som kritiska granskare av makten och inte vara vänner med, inte sitta vid samma middagsbord som, inte dricka vin tillsammans med eller inte bo i samma kvarter som dem de ska granska, vilket är mycket vanligt i USA. Och jag undrar, hur gör svenska journalister?

Snowdens mod drev Greenwald

Texten genomsyras av författarens beundran av Snowden. Han skriver: *"Snowdens kurage och orubbliga lugn – som bottnade i övertygelsen om att det han gjorde var rätt – var det som drev mig i hela min rapportering, och något som kommer att påverka mig resten av livet"* (s.311). Denna känsla följer genom hela boken.

Snowdens egen grund för sitt ställningstagande har han sammanfattat med orden: *"Jag vill inte leva i en värld där allt jag säger, allt jag gör, alla jag talar med, varje uttryck för kreativitet, kärlek eller vänskap registreras"*(s.67). Men enligt avslöjandena så är det exakt det som NSA, med president Obamas goda minne och fulla och uttalade stöd, gjorde. Och som med stor sannolikhet fortfarande gör.



Bara att läsa om Snowdens och Greenwalds bakgrundshistorier och tidigare erfarenheter är imponerande och fascinerande. Greenwald berättar om de olika upplevelser som fick dem att tänka om när det gällde regeringen och makten.

Greenwald konstaterar att det nog är en allmän uppfattning att det bara är oliktankande, marginaliserade grupper som drabbas av övervakningen, exempelvis kriminella, misstänkta terrorister och extrema aktivister och tror därmed att de själva är immuna, ointressanta för övervakning. Men avslöjandena visar att det är helt fel. NSA riktade sig brett och samlade allt. Vi minns den tyska förbundskanslern Angela Merkels vrede när hon fick veta att NSA under flera år avlyssnat hennes privata mobiltelefon. Hon tog kontakt med Obama och *"jämförde ilsket den amerikanska övervakningen med Stasi, den ökända säkerhetstjänsten i Östtyskland där hon växte upp"* (s.216).

Övervakning skapar rädsla osäkerhet

Greenwald återkommer ofta till det faktum att människor som känner sig övervakade och kontrollerade börjar bli allt fogligare och allt ängsligare. Man vågar inte längre vara sig själv. Man vågar inte vara kreativ och pröva sina vingar. Det kan misstolkas av övervakaren. Jag

minns en gammal rädsla från när jag var barn och i söndagsskolan hade fått höra att *"Gud ser allt"*. Det kändes verkligen inte roligt att veta att han såg mig sitta på "dass".

När Greenwald träffar Snowden på hans hotellrum i Hongkong, där han tagit in med sitt rätta namn, visat sitt pass och betalat med sitt kontokort, eftersom han senare inte ville bli beskylld för att dölja och gömma sig, så berättar Snowden att han lägger en filt över sig när han ska knappa in sina lösenord på dator. Det skulle kunna finnas kameror i taket. Snowden hade då arbetat med avancerad IT-teknik inom NSA i flera år och fått utbildning till den mycket avancerade hacker han hade blivit, så han visste vilken teknik som finns för att bli sedd och hörd.

Den delen var riktigt kuslig. Det finns tydligen knep för att koppla in sig även på en dator som inte är uppkopplad mot nätet (s.149). För att vara säker på att inte bli lyssnad på bör man ta ur batteriet ur mobiltelefonen eller lägga telefonen i frysen, där det är svårare att höra (!). Fjärrstyrning kunde aktivera mobiltelefoner och förvandla dem till avlyssningsapparater (s. 56). Metoden hade använts av staten i flera år vid brottsutredningar, men användes nu mycket mer omfattande. Det är faktiskt lätt att bli paranoid när man läser om de enorma möjligheter "dom" har att se och höra oss. Jämt och överallt!

Det fanns dokument som visade att NSA *"rutinmässigt tar emot – eller stoppar – routrar, servrar och andra amerikanska datanätverksanordningar innan de levereras till kunder i andra länder. Myndigheten inplanterar sedan mekanismer för övervakning, packar om föremålet med ny fabriksplombering och skickar det vidare. På det här viset får NSA åtkomst till hela nätverk och alla dess användare"* (s.182). Amerikanerna har varnat världen för kinesisk övervakning och för att kinesiska produkter inte är att lita på. Ett motiv kan enligt Greenwald ha varit att begränsa intresset för att köpa kinesiska produkter och därmed hämma försäljningen av amerikanska produkter. Det skulle begränsa NSAs möjligheter att kontrollera, menar författaren. Storebror har verkligen tagit sig enorma friheter.

Storbritanniens GCHQ

Storbritannien har sitt eget NSA, GCHQ, som verkar ha en liknande policy som NSA. GCHQ har bland annat ägnat särskild uppmärksamhet åt svagheter i Facebooks säkerhetssystem för att komma åt information som FB-användare vill försöka dölja.

Greenwald berättar att både GCHQ och NSA *"har varit besatta av det upplevde behov att övervaka internet- och telekommunikation under kommersiella flygningar"* (s.201). Att det finns ett ställe där människor kan kommunicera utan att kunna övervakas, *"om så bara i ett par timmar medan de flyger"*, är oacceptabelt. Därför har man lagt ner massor med arbete och resurser på att utveckla system som gör att även den kommunikationen kan avlyssnas.

Terroristskräcken motiverar kontroll

Efter den 11 september 2001, 9/11, har kontrollen och övervakningen intensifierats enormt med motivering att man vill övervaka presumtiva terrorister. Greenwald menar att amerikanska ledare har utnyttjat överdrivna hot för att få starta anfallskrig, skapa *"en världsomspännande tortyrregim"* och gripa både utländska och amerikanska medborgare utan formella anklagelser. Men det allra värsta är det *"allomfattande, hemliga och ohämmade övervakningssystemet"* (s.16).

"När internet blir ett verktyg för förtryck riskerar det att bli det mest extrema och tyranniska statliga övervakningsvapnet i mänsklighetens historia."

Det är detta som gör Snowdens avslöjanden så enormt viktiga. Under senare tid har jag fått uppmaningar att skriva under petitioner för att rädda internet och jag har inte förstått, förrän nu. Det finns mycket starka intressen för att begränsa våra möjligheter att kommunicera med varandra.

Greenwald återkommer om och om igen i sin text till den amerikanska konstitutionens grundläggande syn på integritet. En amerikansk domare beskriver det talande:

”Rätten att lämnas ifred är den mest övergripande av rättigheter, och den rättighet som värderas allra högst av fria människor. ... Integritetens värde är ett mycket vidare begrepp än rena medborgerliga rättigheter. Det är en grundprincip.”

Under läsningen blir jag alltmer intresserad av hur det ser ut i Sverige. I november 2013 läste jag Tomas Nilssons bok om mordet på Anna Lindh, ”*Dampistol och morakniv*” och skrev en artikel som publicerades i DSM 5/2013. Det följande är ett utdrag ur artikeln:

Tomas Nilsson menar att Sverige efter mordet underordnat sig USA i utrikespolitiken ”*och helt slutit upp på dess sida i det s.k. kriget mot terrorismen*”. Den nye Säpochefen Klas Bergenstrand som tillsattes några månader efter mordet, ville att buggning skulle bli tillåten, liksom teleavlyssning ”*i förebyggande syfte utan att det fanns någon konkret brottsmisstanke*”. Från 1 oktober 2004 utökades polisens möjligheter att använda hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. Polisen får använda s.k. överskottsinformation, som de fått vid teleavlyssning, för att utreda andra brott. Svensk polis kan från och med den 1 juli 2005 hjälpa utländsk polis med både hemlig telefonavlyssning och hemlig telekontroll inom Sveriges gränser. Från november 2005 har polisen fått utökade möjligheter att ta DNA-prov. Säpos personskyddsverksamhet har utökats. Långa fängelsestraff har utdömts för personer som åtalats för terrorism. En ny skärpt terroristlag har börjat gälla. Tomas Nilsson redogör ingående för dessa politiska förändringar, som alla skett efter mordet på Anna Lindh. Hade det funnits ett politiskt klimat i Sverige för dessa radikalt utökande kontrollinslag om Anna Lindh fått fortsätta leva? ... Kameraövervakningen har ökat drastiskt det senaste årtiondet. Kritiken mot ”storebrorssamhället” är svagare. Med den nya lagen från 1 juli i år väntas den öka ännu mer eftersom det inte krävs tillstånd för att få övervaka butiker, parkeringshus och tunnelbanan.”

Klas Bergenstrand dog hastigt i en hjärtattack i januari 2007.

FRA – Försvarets radioanstalt

Den 12 december 2011 skriver *Jesper Bengtsson* och *Jonathan Lundquist* från *Reportrar utan gränser*, i SvD Opinion följande:

När justitieminister Beatrice Ask nu öppnar för en blocköverskridande uppgörelse för att förändra FRA-lagen och tillåta Säpo och Rikskriminalpolisen att beställa spaningar från Försvarets radioanstalt så är det precis det vi gör. Förslaget är fullständigt unikt i sitt omfång. För att nå acceptans sammanfaller tillkännagivandet med ettårsdagen av den misslyckade terrorbombningen i Stockholm.

Förslaget skulle innebära att alla svenskars aktiviteter skulle bli övervakade vid varje given tidpunkt. Sådan är nämligen tekniken: för att kunna urskilja vissa aktiviteter så lyssnar FRA på allt. Alltid. Beteenden, rörelsemönster och samtal systematiseras och sorteras. Alla blir kartlagda och kategoriserade. Vissa mönster granskas närmare. Vilka mönster det är får vi aldrig veta – det ligger i verksamhetens natur.



I juli 2013, bara några veckor efter Snowdens avslöjanden skriver professor *Lennart Lundquist*, som är känd för böcker om demokrati och yttrandefrihet, och doktorand *Mi Lennhag* en artikel i SvD Opinion med rubriken ”*Sveket som drabbar oss alla*”. De menar att det är viktigt att värna om meddelarfriheten, rätten att visselblåsa oegentligheter som makten på olika nivåer gör sig skyldig till. De skriver:

”Bakom många avslöjade missförhållanden står källor nära verksamheten, ofta anställda. Utan Ingvar Bratt, Håkan Isacson och Karin Törnqvist hade Bofors, IB och Göteborgs Energi kanske ännu smugglat, spionerat och mutat. Tack vare källor med civilkurage har mutmisstankar kring Poseidon i Göteborg och Malmös snöröjningsupphandling lett till korruptionsåtal.”

Den 9 september 2013 gör DN en lista på nio punkter över den kritik som framförts mot FRA, där FRA brutit mot lagar och regler, från den 23 oktober 2009 till och med den 19 juni 2013, d.v.s. nästan två veckor efter avslöjandena av NSAs verksamhet. De konstaterar att det är svårt att exakt veta vad som hänt eftersom delar av besluten är sekretessbelagda.

Den 12 december 2013, när världen sett omfattningen och konsekvenserna av NSAs övervakning, skriver *Mark Klamberg*, doktor i folkrätt, att den nya lagen ger FRA för stort utrymme och menar att FRA samlar information alltför brett, även vanliga privatpersoners kommunikation.

När det gällde NSA så fanns det en kontrollorganisation, men det fungerade inte enligt Greenwald. När det gäller FRA så har Sverige en kontrollorganisation, *Siun, Statens inspektion för försvarsunderrättelseverksamheten*. Enligt deras hemsida är det

”den myndighet som har till uppgift att kontrollera att den försvarsunderrättelseverksamhet som bedrivs av *Försvarsmakten, Försvarets radioanstalt, Försvarets materielverk* och *Totalförsvarets forskningsinstitut* sker i enlighet med det av riksdagen och regeringen fastställda regelverket.

Siun ska även på enskilda begäran kontrollera om hans eller hennes meddelande har inhämtats i samband med signalspaning samt säkerställa att Försvarets radioanstalt endast ska få tillgång till de signalbärare för vilka Försvarsunderrättelsesdomstolen medgivit tillstånd.”

Då får vi hoppas att Siun sköter sitt arbete, så vi kan lita på att vår integritet och våra frihetsrättigheter, vår yttrandefrihet, vår mötes- och tryckfrihet med mera skyddas.

Leopard förlag

Det förlag som publicerat boken är Leopard förlag, och den utmärkta och jag gissar ibland utmanande översättningen är föredömligt gjord av Camilla Jacobsson och Emeli André. Det imponerar på mig att boken, som ju publicerades först i år, på så kort tid redan översatts och publicerats. En eloge till förlag och översättare.



Naturligtvis rekommenderar jag boken mycket varmt. Det leder till eftertanke. FRA kanske tycker att mina texter om kontroversiella och kritiska böcker är en anledning att granska min Facebook eller mail. Efter avslöjandena om NSA är det inget som förvånar mig längre.

Jag kom att tänka på en sak: Det är många kontroversiella böcker som av någon märklig anledning bara ”tagit slut på förlag”. Trots att det finns efterfrågan. Så skaffa den så snart som möjligt!

Referenser

Bengtsson, Jesper & Lundqvist, Jonathan (2011-12-12) Justitieministern öppnar för total övervakning, *SvD Opinion*, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/justitieministern-oppnar-for-total-overvakning_6703869.svd

DN (2013-09-09) *Kritiken mot FRA – hela listan*, <http://www.dn.se/nyheter/sverige/kritiken-mot-fra-hela-listan/>

Hellertz, Pia (2013) Om DSM Dokument nr 7 "Den Svenska Mediacensuren", <http://www.dsm.nu/mediacensuren-2013.pdf>

Klamberg, Mark (2013-12-12) Lagen ger FRA för stort utrymme, *SvD Opinion*, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/lagen-ger-fra-for-stort-utrymme_8819530.svd

Lennhag, Mi & Lundqvist, Lennart (2013-07-17) Sveket som drabbar oss alla, *SvD Opinion*, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/sveket-som-drabbar-oss-alla_8352458.svd

Stenberg, Ewa (2009-03-04) *Hård kritik mot FRA-lagen*, DN.se, <http://www.dn.se/nyheter/sverige/hard-kritik-mot-fra-lagen/>.